Klasszikus algebra előadás

Waldhauser Tamás
2013 április 11.

4. Test feletti egyhatározatlanú polinomok

Eddig a polinomokkal mint formális kifejezésekkel számoltunk, nem éltünk azzal a lehetőséggel, hogy x helyébe az alaptest (vagy -gyűrű) elemeit be lehet helyettesíteni. Mostantól viszont a polinomokat függvényeknek (is) tekintjük. Ebben a fejezetben T mindig tetszőleges testet jelöl.

4.1. Definíció

Az $f = a_n x^n + \cdots + a_1 x + a_0 \in T[x]$ polinom $c \in T$ helyen vett **helyettesítési értékén** az $f(c) = a_n c^n + \cdots + a_1 c + a_0 \in T$ elemet értjük.

Az $f \in T[x]$ polinomhoz tartozó **polinomfüggvény** pedig nem más, mint az

$$f\colon T \to T,\ c \mapsto f(c)$$

leképezés.

A polinomot és a hozzá tartozó polinomfüggvényt ugyanúgy jelöljük; a szövegkörnyezetből kiderül, hogy mikor melyikről van szó. Ha polinomfüggvényekről van szó, akkor x-et **változó**nak nevezzük (nem pedig határozatlannak).

Példa

Az $f = x^3 \in \mathbb{Z}_3[x]$ polinomhoz tartozó polinomfüggvény:

$$\mathbb{Z}_3 \to \mathbb{Z}_3,\ \overline{0} \mapsto \overline{0}^3 = \overline{0},\ \overline{1} \mapsto \overline{1}^3 = \overline{1},\ \overline{2} \mapsto \overline{2}^3 = \overline{2}.$$

A $g = x \in \mathbb{Z}_3[x]$ polinomhoz tartozó polinomfüggvény:

$$\mathbb{Z}_3 \to \mathbb{Z}_3,\ \overline{0} \mapsto \overline{0},\ \overline{1} \mapsto \overline{1},\ \overline{2} \mapsto \overline{2}.$$

Látjuk, hogy f-hez és g-hez ugyanaz a polinomfüggvény tartozik (nevezetesen az identikus függvény), noha f és g két különböző polinom. Ezért nagyon fontos, hogy

NE KEVERJÜK A POLINOMOT A POLINOMFÜGGVÉNNYEL!!!

Általánosabban, ha T egy q-elemű test, akkor

- a $T \to T$ leképezések száma q^q, míg
- T feletti polinomból végtelen sok van,

így végtelen sok különböző polinomhoz tartozik ugyanaz a polinomfüggvény. Ezért nagyon fontos, hogy

NE KEVERJÜK A POLINOMOT A POLINOMFÜGGVÉNNYEL!!!

4.3. Definíció
Az $\alpha \in T$ elem **gyök**e (más szóval **zérushely**e) az $f \in T[x]$ polinomnak, ha $f(\alpha) = 0$.

4.4. Tétel (Bézout tétele)
Bármely $f \in T[x]$ és $\alpha \in T$ esetén $f(\alpha) = 0 \iff x - \alpha \mid f$.

Bizonyítás.
Osszuk el f-et $(x - \alpha)$-val maradékosan:

$$f = q(x - \alpha) + r, \text{ ahol } q, r \in T[x] \text{ és } \deg r < \deg(x - \alpha) = 1.$$

Vegyük észre, hogy itt r konstans polinom. Értékeljük ki az $x = \alpha$ helyen a fenti egyenlőség mindkét oldalát:

$$f(\alpha) = q(\alpha)(\alpha - \alpha) + r = r.$$

Tehát

$$x - \alpha \mid f \iff r = 0 \iff f(\alpha) = 0.$$

□

4.5. Következmény
Tetszőleges $f, g \in T[x]$ polinomok esetén f és g közös gyökei ugyanazok, mint $\operatorname{lnko}(f, g)$ gyökei.

Bizonyítás.
Legyen $d = \operatorname{lnko}(f, g)$. Tetszőleges $\alpha \in T$ esetén

$$\begin{aligned} \alpha \text{ közös gyöke } f\text{-nek és } g\text{-nek} &\iff f(\alpha) = 0 \text{ és } g(\alpha) = 0 \\ &\iff x - \alpha \mid f \text{ és } x - \alpha \mid g && \text{(Bézout)} \\ &\iff x - \alpha \mid d && \text{(lnko def.)} \\ &\iff d(\alpha) = 0. && \text{(tuozéB)} \end{aligned}$$

□

4.6. Következmény
Ha $\alpha_1, \ldots, \alpha_k \in T$ páronként különböző elemek és $f \in T[x]$, akkor

$$f(\alpha_1) = \ldots = f(\alpha_k) = 0 \iff (x - \alpha_1) \cdot \ldots \cdot (x - \alpha_k) \mid f.$$

Bizonyítás.
$$\begin{aligned} f(\alpha_1) = \ldots = f(\alpha_k) = 0 &\iff x - \alpha_1, \ldots, x - \alpha_k \mid f && \text{(Bézout)} \\ &\iff (x - \alpha_1) \cdot \ldots \cdot (x - \alpha_k) \mid f && \text{(miért?)} \end{aligned}$$

□

4.7. Következmény
Ha az $f \in T[x]$ polinom fokszáma n, akkor legfeljebb n különböző gyöke van a T testben.

Bizonyítás.
Legyenek $\alpha_1, \ldots, \alpha_k \in T$ az f polinom összes különböző gyökei. Ekkor

$$(x - \alpha_1) \cdot \ldots \cdot (x - \alpha_k) \mid f \implies k \leq \deg f = n.$$

□

Adósságrendezés

A Bevezetés a számelméletbe előadáson bizonyítás nélkül szerepelt az alábbi állítás.

4.9. Lemma
Ha p prímszám, akkor az $x^d \equiv 1 \pmod p$ kongruenciának legföljebb d megoldása lehet modulo p.

Bizonyítás.
Ha p prímszám, akkor $\mathbb{Z}_p$ test, így az $x^d - \overline{1} \in \mathbb{Z}_p[x]$ polinomnak legföljebb d gyöke lehet.

□

Példa
Az $x^2 - \overline{1} \in \mathbb{Z}_{12}[x]$ polinomnak négy gyöke is van!

4.8. Definíció

Azt mondjuk, hogy az $f \in T[x]$ polinomnak az $\alpha \in T$ elem **k-szoros gyök**e, ha

$$(x-\alpha)^k \mid f, \quad \text{de} \quad (x-\alpha)^{k+1} \nmid f.$$

A k számot az α gyök **multiplicitás**ának nevezzük.

4.9. Megjegyzés

Megengedjük a $k = 0$ esetet is: α pontosan akkor nullaszoros gyök, ha nem gyök.

Példa

Hányszoros gyöke a 2 az $f = x^5 - 4x^4 - 3x^3 + 34x^2 - 52x + 24$ polinomnak?

$$\begin{aligned} f &= (x-2)\left(x^4 - 2x^3 - 7x^2 + 20x - 12\right) = \\ &= (x-2)^2\left(x^3 - 7x + 6\right) = \\ &= (x-2)^3\underbrace{\left(x^2 + 2x - 3\right)}_{\text{nem gyöke a 2}} \implies \text{háromszoros gyök} \end{aligned}$$

Mikor irreducibilis egy f polinom a T test felett?

- $f \sim 0, 1 \iff$ $\deg f \geq 1$
- triviális felbontás: $f =$ $\cdot$, ahol $\deg$ $= 0, \deg$ $= \deg f$ (vagy fordítva)
- nemtriviális felbontás: $f =$ $\cdot$, ahol $1 \leq \deg$, $\deg$ $< \deg f$

4.10. Állítás

Az elsőfokú polinomok bármely test felett irreducibilisek.

Bizonyítás.

Ha $f =$ $\cdot$, akkor $\deg$ $+ \deg$ $= 1$, és így

$$\deg \text{} = 1, \deg \text{} = 0 \text{ vagy } \deg \text{} = 0, \deg \text{} = 1.$$

Mindkét esetben triviális a felbontás. □

4.11. Tétel

Ha $f \in T[x]$ irreducibilis és $\deg f \geq 2$, akkor f-nek nincs gyöke.

Bizonyítás.

Ha α gyöke f-nek, akkor $f = (x-\alpha)(\cdots)$ nemtriviális felbontás. □

4.12. Tétel

Ha $f \in T[x]$ és $2 \leq \deg f \leq 3$, akkor f pontosan akkor irreducibilis, ha nincs gyöke.

Bizonyítás.

Ha $f =$ $\cdot$, akkor $\deg$ $+ \deg$ $= 2, 3$, így a nemtriviális felbontásokra a következő lehetőségek vannak:

$\deg f$	$\deg$	$\deg$
2	1	1
3	2	1
3	1	2

Tehát f akkor és csak akkor nem irreducibilis, ha van elsőfokú osztója. Egy elsőfokú polinom asszociáltság erejéig mindig $x - \alpha$ alakban írható*, ez pedig akkor és csak akkor osztja f-et, ha α gyöke f-nek.

□

*$ax + b = a\left(x + \frac{b}{a}\right) \sim x + \frac{b}{a} = x - \left(-\frac{b}{a}\right) = x - \alpha$

Összefoglalva:
Az

$$\text{irreducibilis} \implies \text{nincs gyöke}$$

impikáció igaz a legalább másodfokú polinomokra. Elsőfokúakra nem igaz: azok mindig irreducibilisek és mindig van gyökük!
A

$$\text{nincs gyöke} \implies \text{irreducibilis}$$

implikáció igaz a másod- és harmadfokú polinomokra, de magasabbfokúakra nem!

Példa

 Az $f = x^4 + 2x^2 + 1 \in \mathbb{R}[x]$ polinomnak nincs valós gyöke, mégsem irreducibilis $\mathbb{R}$ felett:

$$f = \left(x^2 + 1\right)\left(x^2 + 1\right).$$

Legalább negyedfokú polinomok esetén

A GYÖKNÉLKÜLISÉGBŐL

NEM NEM NEM NEM NEM NEM NEM
KÖVETKEZIK
AZ IRREDUCIBILITÁS!!!

Példa

Az $f = x^2 + 1 \in \mathbb{R}[x]$ polinom irreducibilis, de ugyanez a polinom $\mathbb{C}[x]$-ben már felbomlik: $x^2 + 1 = (x + i)(x - i)$.

Példa

Az $f = x^2 - 2 \in \mathbb{Q}[x]$ polinom irreducibilis, de ugyanez a polinom $\mathbb{R}[x]$-ben már felbomlik: $x^2 - 2 = \left(x - \sqrt{2}\right)\left(x + \sqrt{2}\right)$.
(És persze $\mathbb{C}[x]$-ben is felbomlik.)

Általában, minél nagyobb az alaptest, annál „több esélye" van egy polinomnak felbomlani.
Ha T részteste K-nak és $f \in T[x]$, akkor

$$f \text{ irreducibilis } K \text{ felett } \begin{array}{c}\Rightarrow\\ \not\Leftarrow\end{array} f \text{ irreducibilis } T \text{ felett.}$$

Irreducibilis polinomok a komplex számtest felett

4.13. Tétel* (az algebra alaptétele)

Minden legalább elsőfokú komplex együtthatós polinomnak van gyöke a komplex számok testében.

4.14. Következmény

A komplex számok teste felett pontosan az elsőfokú polinomok irreducibilisek.

Bizonyítás.

Tudjuk, hogy az elsőfokúak bármely test felett irreducibilisek.
Ha $f \in \mathbb{C}[x]$ legalább másodfokú, akkor az algebra alaptétele szerint van valódi (pl. elsőfokú) osztója. □

4.15. Következmény

Minden legalább elsőfokú komplex együtthatós polinom elsőfokú polinomok szorzatára bomlik. Ha $f = a_n x^n + \cdots + a_1 x + a_0 \in \mathbb{C}[x]$ $(n \geq 1, a_n \neq 0)$, akkor f-nek multiplicitással számolva pontosan n gyöke van. Ha ezek a gyökök $\alpha_1, \ldots, \alpha_n$ (mindegyiket annyiszor feltüntetve, amennyi a multiplicitása), akkor $f = a_n (x - \alpha_1) \cdots (x - \alpha_n)$. Ezt nevezzük a polinom **gyöktényezős felbontás**ának.

Bizonyítás.

$\mathbb{C}[x]$ EUGY $\Longrightarrow$ FIGY $\Longrightarrow$ GAGY $\Longrightarrow$ minden $\mathbb{C}$ feletti legalább elsőfokú polinom irreducibilisek, azaz elsőfokúak szorzatára bomlik. Ezek az elsőfokúak asszociáltság erejéig $x - \alpha$ alakúak. Tehát $f \in \mathbb{C}[x]$ irreducibilis faktorizációja így fest:

$$f \sim (x - \alpha_1) \cdots (x - \alpha_n).$$

Világos, hogy ekkor f gyökei éppen az $\alpha_1, \ldots, \alpha_n$ komplex számok. □

4.16. Következmény

Bármely $f, g \in \mathbb{C}[x]$ esetén $f \mid g$ akkor és csak akkor teljesül, ha f minden gyöke egyúttal gyöke g-nek is, mégpedig legalább akkora multiplicitással, mint f-nek.

Bizonyítás.

Használjuk a 3.51. Tételt (oszthatóság eldöntése az irreducibilis faktorizációban fellépő kitevők segítségével)! Az f polinom gyökei „egy az egybe" megfelelnek f prímosztóinak, továbbá az α gyök multiplicitása éppen az $x - \alpha$ prímtényező kitevője f prímfelbontásában. □

Irreducibilis polinomok a valós számtest felett

4.17. Tétel

A valós polinomok nemvalós gyökei komplex konjugált párokban lépnek fel:

$$\forall f \in \mathbb{R}[x] \;\; \forall z \in \mathbb{C} \setminus \mathbb{R} : f(z) = 0 \implies f(\overline{z}) = 0.$$

(Igaz $z \in \mathbb{R}$ esetén is, de akkor semmitmondó!)

Bizonyítás.

Legyen $f = a_n x^n + \cdots + a_1 x + a_0$, ahol $a_n, \ldots, a_1, a_0 \in \mathbb{R}$.

$$\begin{aligned} f(\overline{z}) &= a_n \cdot \overline{z}^n + \cdots + a_1 \cdot \overline{z} + a_0 \\ &= \overline{a_n} \cdot \overline{z}^n + \cdots + \overline{a_1} \cdot \overline{z} + \overline{a_0} && (a_i \in \mathbb{R}) \\ &= \overline{a_n z^n} + \cdots + \overline{a_1 z} + \overline{a_0} && (1.11/(4)) \\ &= \overline{a_n z^n + \cdots + a_1 z + a_0} && (1.11/(2)) \\ &= \overline{f(z)} \end{aligned}$$

Tehát $f(z) = 0 \implies f(\overline{z}) = \overline{f(z)} = \overline{0} = 0$. □

4.18. Következmény

Minden páratlan fokszámú valós együtthatós polinomnak van valós gyöke.

Bizonyítás.

Levezethető az előző tételből, de függvényvizsgálattal még könnyebb. □

4.19. Következmény

Egy valós együtthatós polinom pontosan akkor irreducibilis a valós számok teste felett, ha elsőfokú, vagy olyan másodfokú polinom, melynek nincs valós gyöke. Tehát az $\mathbb{R}$ feletti irreducibilis polinomok a következők:

- $ax + b \;\; (a, b \in \mathbb{R}, a \neq 0)$;
- $ax^2 + bx + c \;\; (a, b, c \in \mathbb{R}, a \neq 0, b^2 - 4ac < 0)$.

Bizonyítás.

Tudjuk, hogy a legfeljebb másodfokú polinomok között pontosan a fentiek az irreducibilisek (lásd 4.12. Tétel).

Bizonyítás (folyt.)

Legyen most $f \in \mathbb{R}[x]$ legalább harmadfokú.

- Ha f-nek van valós gyöke, akkor nem irreducibilis $\mathbb{R}$ felett (4.11. Tétel).
- Ha f-nek nincs valós gyöke, akkor legyen $\alpha \in \mathbb{C} \setminus \mathbb{R}$ egy nemvalós komplex gyök. Ekkor $\overline{\alpha}$ is gyöke f-nek (4.17. Tétel), és $\overline{\alpha} \neq \alpha$ mert $\alpha \notin \mathbb{R}$. Ezért az $(x - \alpha)(x - \overline{\alpha}) \mid f$ oszthatóság teljesül $\mathbb{C}[x]$-ben (4.6. Következmény). Node

$$(x - \alpha)(x - \overline{\alpha}) = x^2 - 2 \operatorname{Re} \alpha \cdot x + |\alpha|^2 \in \mathbb{R}[x],$$

  így f-nek $(x - \alpha)(x - \overline{\alpha})$ valódi osztója $\mathbb{R}[x]$-ben (miért?). Tehát f nem irreducibilis.

□

Irreducibilis polinomok a racionális számtest felett

Primitív polinomok

4.20. Definíció

Az $a_n x^n + \cdots + a_1 x + a_0 \in \mathbb{Z}[x]$ polinomot **primitív polinom**nak nevezzük, ha együtthatói relatív prímek, azaz $\operatorname{lnko}(a_0, \ldots, a_n) = 1$.

4.21. Állítás

Minden racionális együtthatós polinom felbontható egy racionális szám és egy primitív polinom szorzatára:

$$\forall f \in \mathbb{Q}[x] \;\; \exists r \in \mathbb{Q} \; \exists f^* \in \mathbb{Z}[x] : \;\; f = r \cdot f^* \text{ és } f^* \text{ primitív polinom.}$$

Bizonyítás.

Legyen $f = \sum_{i=0}^{n} \frac{p_i}{q_i} \cdot x^i$, ahol $p_i, q_i \in \mathbb{Z}$, $\operatorname{lnko}(p_i, q_i) = 1 \;\; (i = 0, \ldots, n)$.

$$f = \tfrac{1}{Q} \cdot \textstyle\sum_{i=0}^{n} \underbrace{\frac{Q}{q_i} p_i}_{b_i \in \mathbb{Z}} \cdot x^i, \quad \text{ahol } Q = \operatorname{lkkt}(q_0, \ldots, q_n)$$

$$f = \tfrac{d}{Q} \cdot \textstyle\sum_{i=0}^{n} \frac{b_i}{d} \cdot x^i, \quad \text{ahol } d = \operatorname{lnko}(b_0, \ldots, b_n)$$

Primitív polinomok

Bizonyítás (folyt.)

Tehát $f = r \cdot f^*$, ahol

$$r = \frac{d}{Q} \in \mathbb{Q} \quad \text{és} \quad f^* = \sum_{i=0}^{n} \frac{b_i}{d} \cdot x^i \in \mathbb{Z}[x] \text{ primitív polinom.} \qquad \square$$

4.22. Megjegyzés

Az előző állításban $f \sim f^*$ (ha $f \neq 0$), tehát $\mathbb{Q}[x]$-ben asszociáltság erejéig mindig lehet primitív polinomokkal számolni.

Példa

Legyen $f = \frac{15}{7}x^2 + \frac{45}{4}x + \frac{5}{2} \in \mathbb{Q}[x]$.

$$f = \tfrac{15}{7}x^2 + \tfrac{45}{4}x + \tfrac{5}{2} = \tfrac{60}{28}x^2 + \tfrac{315}{28}x + \tfrac{70}{28}$$

$$= \tfrac{1}{28} \cdot (60x^2 + 315x + 70) = \underbrace{\frac{5}{28}}_{r} \cdot \underbrace{(12x^2 + 63x + 14)}_{f^*}$$

Redukció modulo p

Rögzítsünk egy p prímszámot, és tekintsük az $f = \sum_{i=0}^{n} a_i \cdot x^i \in \mathbb{Z}[x]$ polinom együtthatóit modulo p:

$$\overline{f} := \sum_{i=0}^{n} \overline{a_i} \cdot x^i \in \mathbb{Z}_p[x].$$

A maradékosztályokkal való számolás definíciójából adódik, hogy

$$\forall f, g \in \mathbb{Z}[x] : \;\; \overline{f \cdot g} = \overline{f} \cdot \overline{g}.$$

Nyilván $\deg \overline{f} \leq \deg f$, továbbá ha $p \mid a_n$, akkor $\overline{a_n} = \overline{0}$, és így $\deg \overline{f} < \deg f = n$.

Példa

Legyen $p = 5$ és $f = 10x^3 + 7x^2 + 25x - 2$. Ekkor

$$\overline{f} = \overline{10}x^3 + \overline{7}x^2 + \overline{25}x + \overline{-2} = \overline{0}x^3 + \overline{2}x^2 + \overline{0}x + \overline{3} = \overline{2}x^2 + \overline{3} \in \mathbb{Z}_5[x].$$

Gauss-lemma

4.23. Lemma

$f \in \mathbb{Z}[x]$ primitív $\iff$ minden p prímszámra $\overline{f} \neq \overline{0} \in \mathbb{Z}_p[x]$.

Bizonyítás.

$\Longleftarrow$: Ha f nem primitív, akkor létezik olyan p prím, ami osztja f minden együtthatóját , és így $\overline{f} = \overline{0} \in \mathbb{Z}_p[x]$.

$\Longrightarrow$: Ha létezik olyan p prím, amelyre $\overline{f} = \overline{0} \in \mathbb{Z}_p[x]$, akkor p osztja f minden együtthatóját, és így f nem primitív. □

4.24. Tétel (Gauss -lemma)

Primitív polinomok szorzata is primitív.

Bizonyítás.

Legyenek f és g primitív polinomok, és tegyük fel, hogy fg nem primitív.

- fg nem primitív $\Longrightarrow$ létezik olyan p prím, amelyre $\overline{fg} = \overline{0} \in \mathbb{Z}_p[x]$.
- f primitív $\Longrightarrow$ $\overline{f} \neq \overline{0} \in \mathbb{Z}_p[x]$.
- g primitív $\Longrightarrow$ $\overline{g} \neq \overline{0} \in \mathbb{Z}_p[x]$.

Tehát a $\mathbb{Z}_p[x]$ gyűrűben $\overline{f}$ és $\overline{g}$ zérusosztók, ez pedig lehetetlen , mivel $\mathbb{Z}_p$ test. (Lásd a 2.21. Állítást és a 2.30. Tételt.) □

Felbontás $\mathbb{Q}$, illetve $\mathbb{Z}$ felett

4.25. Tétel

Ha egy legalább elsőfokú egész együtthatós polinom nem bontható fel nála kisebb fokszámú egész együtthatós polinomok szorzatára, akkor $\mathbb{Q}$ felett sem bomlik így fel, és viszont. Formálisan: ha $f \in \mathbb{Z}[x]$ és $\deg f = n \geq 1$, akkor az alábbi két állítás ekvivalens:

(1) $\exists g, h \in \mathbb{Z}[x] : f = g \cdot h$ és $0 < \deg g, \deg h < n$;

(2) $\exists g, h \in \mathbb{Q}[x] : f = g \cdot h$ és $0 < \deg g, \deg h < n$.

4.26. Megjegyzés

A második feltétel azzal ekvivalens, hogy f reducibilis $\mathbb{Q}$ felett. Az első viszont **nem** ekvivalens azzal, hogy f reducibilis $\mathbb{Z}$ felett. Tehát a fenti tételt **nem** fogalmazhatjuk meg egyszerűen úgy, hogy egy egész együtthatós polinom akkor és csak akkor irreducibilis $\mathbb{Z}$ felett, ha irreducibilis $\mathbb{Q}$ felett.

Például a $2x$ polinom nem irreducibilis $\mathbb{Z}$ felett de irreducibilis $\mathbb{Q}$ felett.
Meg lehet mutatni, hogy a $\mathbb{Z}$ feletti irreducibilis polinomok éppen a $\mathbb{Q}$ felett irreducibilis primitív polinomok, valamint a prímszámok (mint konstans polinomok).

Felbontás $\mathbb{Q}$, illetve $\mathbb{Z}$ felett

4.25. Tétel

$\forall f \in \mathbb{Z}[x], \deg f \geq 1$ esetén (1) $\iff$ (2)

(1) $\exists g, h \in \mathbb{Z}[x] : f = g \cdot h$ és $0 < \deg g, \deg h < n$;

(2) $\exists g, h \in \mathbb{Q}[x] : f = g \cdot h$ és $0 < \deg g, \deg h < n$.

Bizonyítás.

Az világos, hogy (1) $\Longrightarrow$ (2).
Tegyük fel, hogy (2) teljesül, és legyen

$$g = r \cdot g^*, \quad h = s \cdot h^*, \quad \text{ahol } r, s \in \mathbb{Q} \text{ és } g^*, h^* \in \mathbb{Z}[x] \text{ primitív polinomok.}$$

Legyen $rs = \frac{p}{q}$, ahol $\text{lnko}(p, q) = 1$ és $q > 0$. Ekkor

$$f = g \cdot h = rg^* \cdot sh^* = rs \cdot g^* h^* = \frac{p}{q} \cdot g^* h^*.$$

Meg fogjuk mutatni, hogy $q = 1$.

Felbontás $\mathbb{Q}$, illetve $\mathbb{Z}$ felett

Bizonyítás (folyt.)

$$f = \frac{p}{q} \cdot g^* h^* \implies q \cdot f = p \cdot g^* h^*$$

Legyen $g^* h^* = \sum_{i=0}^{n} a_i \cdot x^i$. A fentiek szerint

$$\begin{aligned} & \forall i \in \{0, \ldots, n\} : \ q \mid p \cdot a_i \\ \Longrightarrow \ & \forall i \in \{0, \ldots, n\} : \ q \mid a_i \\ \Longrightarrow \ & q \mid \text{lnko}(a_0, \ldots, a_n) \\ \Longrightarrow \ & q = 1 \end{aligned}$$

Tehát

$$f = \frac{p}{q} \cdot g^* h^* = \underbrace{pg^*}_{\in \mathbb{Z}[x]} \cdot \underbrace{h^*}_{\in \mathbb{Z}[x]}.$$

A fenti felbontásban a fokszámok ugyanazok, mint az eredeti $f = gh$ felbontásban, hiszen $pg^* \sim g$ és $h^* \sim h$. □

Felbontás $\mathbb{Z}$ felett

Probléma

Adott n-edfokú $f \in \mathbb{Z}[x]$ polinom esetén hogyan dönthetjük el, hogy léteznek-e olyan $g, h \in \mathbb{Z}[x]$ polinomok, melyekre $f = g \cdot h$ és $0 < \deg g, \deg h < n$?

Ötlet

- Ha $f = g \cdot h$, akkor bármely c egész számra $f(c) = g(c) \cdot h(c)$, tehát $g(c)$ osztója $f(c)$-nek. Így csak véges sok lehetőség van $g(c)$-re (kivéve, ha $f(c) = 0$).
- Ha elég sok helyen ismerjük g értékét, akkor g-t meg tudjuk határozni.

$\longrightarrow$ Kronecker-algoritmus

4.27. Definíció

Azt mondjuk, hogy a p prímszám **pontos osztója** az a egész számnak, ha a osztható p-vel, de p^2-tel már nem.
A pontos oszthatóságot $\|$ jelöli: $p \| a \iff p \mid a$ és $p^2 \nmid a$.

Schönemann–Eisenstein

4.28. Tétel (Schönemann–Eisenstein-féle irreducibilitási kritérium)

Legyen $f = a_n x^n + \cdots + a_1 x + a_0 \in \mathbb{Z}[x]$. Ha létezik olyan p prímszám amelyre

$$p \nmid a_n, \ p \mid a_{n-1}, \ldots, \ p \mid a_1, \ p \| a_0 = f(0),$$

akkor f irreducibilis a racionális számok teste felett.

Bizonyítás.

Tfh. van ilyen prím, és f mégsem irreducibilis $\mathbb{Q}$ felett. A 4.25. Tétel szerint

$$\exists g, h \in \mathbb{Z}[x] : f = g \cdot h \text{ és } 0 < \deg g, \deg h < n.$$

Redukáljunk modulo p: $\overline{f} = \overline{g \cdot h} = \overline{g} \cdot \overline{h} \in \mathbb{Z}_p[x]$. Tudjuk, hogy

$$\deg \overline{g} \leq \deg g \text{ és } \deg \overline{h} \leq \deg h.$$

Ha itt valamelyik egyenlőtlenség szigorú lenne, akkor

$$\deg \overline{f} = \deg \overline{g \cdot h} = \deg \overline{g} + \deg \overline{h} < \deg g + \deg h = \deg f = n,$$

ami , hiszen $p \nmid a_n$ miatt f fokszáma nem csökken a mod p redukciónál.

Schönemann–Eisenstein

Bizonyítás (folyt.)

Tehát

$$0 < k := \deg \overline{g} = \deg g \quad \text{és} \quad 0 < l := \deg \overline{h} = \deg h.$$

Az f együtthatóira kirótt oszthatósági feltétel alapján

$$\overline{g} \cdot \overline{h} = \overline{f} = \overline{a_n} x^n \in \mathbb{Z}_p[x],$$

és így szükségképpen

$$\overline{g} = \overline{b} x^k, \ \overline{h} = \overline{c} x^l, \text{ ahol } k + l = n \text{ és } \overline{b} \cdot \overline{c} = \overline{a_n}.$$

Ebből következik, hogy

$$\left.\begin{array}{l} \overline{g(0)} = \overline{g}(\overline{0}) = \overline{b} \cdot \overline{0}^k = \overline{0} \implies p \mid g(0) \\ \overline{h(0)} = \overline{h}(\overline{0}) = \overline{c} \cdot \overline{0}^l = \overline{0} \implies p \mid h(0) \end{array}\right\} \implies$$

$$\implies p^2 \mid g(0) \cdot h(0) = f(0) = a_0.$$ □

Schönemann–Eisenstein

4.29. Következmény

Minden $n \geq 1$ egész számra létezik $\mathbb{Q}$ felett irreducibilis n-edfokú polinom.

Bizonyítás.

$x^n + 2$ □

Érdemes ezt összehasonlítani a komplex és a valós számtest esetével:

- $\mathbb{C}$ felett csak az elsőfokúak,
- $\mathbb{R}$ felett csak az elsőfokúak és bizonyos másodfokúak

irreducibilisek.
Még szerencse, hogy a racionális számok testének már nincs valódi részteste!

4.30. Megjegyzés

A Schönemann–Eisenstein-tétel megfordítása...

Schönemann–Eisenstein

4.30. Megjegyzés

A Schönemann–Eisenstein-tétel megfordítása...

NEM IGAZ!!!

Vagyis abból, hogy nem létezik olyan p prímszám, ami teljesítené a megfelelő oszthatósági feltételeket, **nem következik**, hogy a polinom nem irreducibilis (keressünk ellenpéldát!).
A megfordítás helyett következzék inkább a tétel „tükörképe”.

4.31. Tétel* (Schönemann–Eisenstein-féle irreducibilitási kritérium)

Legyen $f = a_n x^n + \cdots + a_1 x + a_0 \in \mathbb{Z}[x]$. Ha létezik olyan p prímszám amelyre

$$p \parallel a_n,\ p \mid a_{n-1}, \ldots,\ p \mid a_1,\ p \nmid a_0,$$

akkor f irreducibilis a racionális számok teste felett.

Racionális gyökök

4.32. Tétel (Rolle tétele)

Legyen $f = a_n x^n + \cdots + a_1 x + a_0$ egy tetszőleges egész együtthatós polinom. Ha $\frac{p}{q}$ egy egyszerűsíthetetlen tört alakjában felírt racionális szám (azaz $p, q \in \mathbb{Z}$, $q \neq 0$ és $\operatorname{lnko}(p, q) = 1$), akkor

$$f\left(\frac{p}{q}\right) = 0 \implies q \mid a_n \text{ és } p \mid a_0.$$

Speciálisan: egész együtthatós főpolinom racionális gyökei mindig egész számok.

Természetesen a fenti nyíl nem fordítható meg: $q \mid a_n$ és $p \mid a_0$ nem garantálja, hogy $\frac{p}{q}$ gyöke f-nek.

A Rolle-tételben „az a jó”, hogy egy véges halmazt ad meg, amelyben az összes racionális gyököt megtalálhatjuk (ha van egyáltalán racionális gyök).

Racionális gyökök

Bizonyítás.

Tegyök fel, hogy $\frac{p}{q}$ gyöke f-nek ($\operatorname{lnko}(p, q) = 1$).

$$0 = f\left(\frac{p}{q}\right) = a_n \frac{p^n}{q^n} + a_{n-1} \frac{p^{n-1}}{q^{n-1}} + \cdots + a_1 \frac{p}{q} + a_0.$$

Szorozzunk be q^n-nel:

$$0 = \underbrace{a_n p^n + a_{n-1} p^{n-1} q + \cdots + a_1 p q^{n-1}}_{p \mid} + \underbrace{a_0 q^n}_{p \mid} \implies p \mid a_0$$

Hasonlóan:

$$q \mid a_n \impliedby \underbrace{a_n p^n}_{q \mid} + \underbrace{a_{n-1} p^{n-1} q + \cdots + a_1 p q^{n-1} + a_0 q^n}_{q \mid} = 0$$

□